

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА РОЗВИТКУ

INTERNATIONAL JURISPRUDENCE OF ORGANIZATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT

Тичина В.П.,

аспірант кафедри міжнародного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті висвітлено доктринальні підходи до розуміння правосуб'єктності міжнародних організацій. Автором проаналізовано загальні складові частини міжнародної правосуб'єктності Організації економічного співробітництва та розвитку. Особу увагу приділено особливостям правосуб'єктності ОЕСР порівняно з іншими міжнародними організаціями.

Ключові слова: Організація економічного співробітництва та розвитку, міжнародні організації, правосуб'єктність міжнародних організацій, правотворча компетенція ОЕСР, експертна діяльність ОЕСР.

В статье рассмотрены доктринальные подходы к пониманию правосубъектности международных организаций. Автором проанализированы общие составляющие международной правосубъектности Организации экономического сотрудничества и развития. Особое внимание уделено особенностям правосубъектности ОЭСР, по сравнению с другими международными организациями.

Ключевые слова: Организация экономического сотрудничества и развития, международные организации, правосубъектность международных организаций, правотворческая компетенция ОЭСР, экспертная деятельность ОЭСР.

The article highlights the doctrinal approaches to understanding the personality of international organizations. The author analyzes the general components of the international legal personality of Organization for Economic Co-operation and Development. Particular attention is drawn to the peculiarities of the legal personality of OECD in comparison with other international organizations.

Key words: jurisprudence of international organizations, law-making competence OECD, expert activity of OECD.

Постановка проблеми. У доктрині міжнародного права поняття міжнародної правосуб'єктності з моменту свого виникнення зазнало значних змін: знання про нього поглиблювалися, змінювалося коло суб'єктів, їх ознаки [1, с. 129]. Нині в міжнародно-правовій науці не виникає питання про наявність правосуб'єктності в міжнародних організацій (далі – МО). Постає лише питання, в чому її особливість, а також чим відрізняється правосуб'єктність тих міжнародних організацій, чия компетенція обмежена певною сферою діяльності.

Стан опрацювання. Вивченню окремих аспектів правосуб'єктності міжнародних організацій присвятили свої роботи такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: А.Х. Абашидзе, Я.М. Вільчак, О.І. Дунас, О.В. Задорожній, Є.О. Львова, Л.А. Моджорян, О.В. Тарасов, Д.І. Фельдман, О.О. Шибаєва, О.М. Шпакович, Ю.В. Щокін, І.В. Яковюк тощо. Однак в українській доктрині міжнародного права відсутні спеціальні монографічні дослідження окремих провідних міжнародних організацій, що здійснюють значний вплив на політичний, економічний та правовий розвиток держав світу. Більшість сучасних досліджень стосується таких міжнародних організацій, як ООН, Європейський Союз, Рада Європи, ОБСЄ, СНД, МВФ, МБРР, СОТ, МОП, ММО та НАТО. Разом із тим нині поза увагою науковців залишається правова природа та діяльність Організації економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР), яка проводить регулярні експертні огляди за ключовими

напрямами співпраці з Україною, які мають важливе практичне значення для реформування нашої держави, оскільки містять конкретні рекомендації щодо удосконалення державної політики з урахуванням кращих світових практик.

Метою статті є визначення змісту та особливостей міжнародної правосуб'єктності Організації економічного співробітництва та розвитку.

Виклад основного матеріалу. У сучасному міжнародноуправлінні інститут міжнародної правосуб'єктності – це важливий і необхідний елемент поняття МО, який при цьому виступає якісною характеристикою суб'єкта міжнародного права [2, с. 9–19]. Не вдаючись у полеміку щодо змістовного розуміння концепції міжнародної правосуб'єктності, що виходить за рамки цього дослідження, вкажемо на широко підтримувані в теорії змістовні положення.

Більшість юристів-міжнародників, серед яких А.Х. Абашидзе [3, с. 52], О.І. Дунас [4, с. 79–85], О.В. Тарасов [5, с. 282–313] та інші, у своїх дослідженнях виділяють такі основні елементи міжнародної правосуб'єктності:

- 1) правосдатність, тобто здатність мати права та обов'язки;
- 2) дієздатність, тобто здатність здійснювати свої права та обов'язки;
- 3) здатність нести юридичну відповідальність за свої дії.

Невід'ємну та головну частину міжнародно-правового статусу суб'єкта міжнародного права ста-

новить його міжнародна правоздатність, під якою зазвичай розуміється здатність брати участь у міжнародно-правових відносинах [6, с. 114].

Загальноновизнаним є той факт, що міжнародні організації мають певну міжнародну правосуб'єктність, яка, проте, є обмеженою сферою їх діяльності [7, с. 21]. Міжнародні організації володіють низкою прав та обов'язків, беруть участь у створенні норм міжнародного права й, у разі необхідності, можуть створювати різного роду механізми санкціонування, моніторингу та нагляду за їх виконанням.

Як відомо, права міжнародних організацій – це результат узгодження волі держав, що знайшов вираження у міжнародному договорі, котрий є установчим актом цієї організації. Вони є похідними від прав держав-членів: останні делегують їх міжнародним організаціям, чітко обмежуючи цілями та завданнями. Про наявність спеціальної міжнародної правосуб'єктності у міждержавного об'єднання свідчить наділення його міжнародними правами та обов'язками [8, с. 171], до яких належать: право укладати договори з державами та іншими міжнародними організаціями; право обміну офіційними представництвами з державами та іншими міжнародними організаціями; обов'язок нести міжнародно-правову відповідальність за свої дії; право звернення до держав та інших міжнародних організацій із вимогою про відшкодування шкоди, заподіяної міжнародним правопорушенням; право наділяти своїх посадових осіб привілеями та імунітетами тощо.

Варто зауважити, щоб бути суб'єктом міжнародного права, не обов'язково володіти правами та обов'язками у повному обсязі. Погоджуємось зі словами С.В. Черниченка: «Нелогічно розглядати правосуб'єктність як сукупність ряду елементів, відсутність одного з яких виключає наявність самої правосуб'єктності» [9, с. 116]. Як було зазначено нами вище, обсяг прав та обов'язків у різних міжнародних організаціях не збігається й залежить, насамперед, від закріплених в їх установчих договорах, мети та завдань, внаслідок чого кожна МО може брати участь у чітко визначених видах правовідносинах.

Термін «дієздатність» пов'язаний із самостійним здійсненням суб'єктами міжнародного права їх прав та обов'язків. У міжнародному праві (на відміну від національного) доволі складно провести розмежування між правоздатністю та дієздатністю, саме тому вчені-міжнародники здебільшого схилиються до думки про єдність право- і дієздатності в суб'єкта міжнародного права, зокрема і МО [10, с. 93].

Третя складова частина міжнародної правосуб'єктності – деліктоздатність – означає здатність суб'єкта міжнародного права нести відповідальність за правопорушення. У міжнародному праві, зважаючи на відсутність широкої практики щодо відповідальності міжнародних організацій, майже немає договірних норм, які б регулювали відповідальність

останніх. Навіть установчі акти МО часто не регламентують це питання.

Що ж стосується відповідальності ОЕСР на підставі її установчого договору, тут ситуація виглядає неоднозначно. З одного боку, ОЕСР не має жодного обов'язку щодо установчого договору, а з другого, у разі, якщо вона, здійснюючи свою діяльність, вчинить будь-яку протиправну дію (з точки зору міжнародного права), хоча це й прямо не передбачено нормами цієї угоди, вона нести відповідальність в обсягу, передбаченому для МО.

З урахуванням визначеної у цій статті мети, варто зосередитися на аналізі загальних особливостей міжнародної правосуб'єктності Організації економічного співробітництва та розвитку.

Подібно до більшості міжнародних організацій, діяльність ОЕСР ґрунтується на принципі «наданих повноважень». Так, Організація наділена державами-членами право- та дієздатністю в обсязі, необхідному для реалізації конкретних цілей (ст. 1 Конвенції про Організацію економічного співробітництва та розвитку від 14.12.1960 р. (далі – Конвенція)) [11], які ОЕСР досягає належними засобами, відповідно до наданих Конвенцією повноважень (ст. 5 Конвенції), а саме: сприяння стійкому розвитку світової економіки; забезпечення високого рівня економічного зростання, зайнятості й добробуту в державах-членах; сприяння економічному розвитку країн, що розвиваються; забезпечення фінансової стабільності як у державах-членах, так і в усьому світі; сприяння розширенню світової торгівлі на багатосторонній недискримінаційній основі згідно з міжнародними обов'язками.

З огляду на вказане, можна дійти висновку, що ОЕСР функціонує в межах покладених на неї державами-членами повноважень для виконання відповідних завдань та мети, тобто Організація має спеціальну правосуб'єктність.

Застосування системно-структурного методу дослідження дає нам змогу визначити такі складові частини міжнародної правосуб'єктності ОЕСР.

По-перше, право укладати міжнародні договори, що належить до числа головних критеріїв міжнародної правосуб'єктності [12, с. 23] та впливає з положень Віденської конвенції про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р.¹

Аналіз положень установчих договорів міжнародних організацій свідчить про те, що договірна правоздатність закріплюється в них, як правило, двома способами:

- в загальних положеннях, що передбачають право укладати будь-які міжнародні договори, що сприяють виконанню завдань організації (ст. 65 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. [13]);

- у спеціальних положеннях, що визначають можливість укладення організацією певних видів договорів (ст. XIII Статуту Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН [14]) з певними сторонами.

Договірна правоздатність ОЕСР, відповідно, закріплена в загальних положеннях установчого

¹ Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р. ще не набула чинності, але її норми мають силу звичаєвих.

договору Організації, а саме у ст. 5 Конвенції про Організацію економічного співробітництва та розвитку від 14.12.1960 р. Так, ОЕСР для досягнення своїх цілей має право укладати міжнародні договори: 1) з державами-членами Організації та країнами, які не є членами; 2) іншими міжнародними організаціями (п. С ст. 5 Конвенції).

ОЕСР укладає різні види міжнародних договорів. Зокрема, до першої групи належать: угоди про співробітництво та меморандуми про взаєморозуміння, угоди про надання науково-технічної допомоги, угоди про надання фінансової підтримки² тощо. До другої групи – угоди про співпрацю та координацію діяльності у суміжних сферах ОЕСР з іншими міжнародними організаціями. Так, у 2011 р. ОЕСР уклала угоду про співпрацю з Міжнародною організацією праці [15].

По-друге, здатність вступати у зовнішні зносини з іншими суб'єктами міжнародного права.

Здатність співпрацювати та, відповідно, вступати у зовнішні відносини з іншими суб'єктами міжнародного права безпосередньо передбачена і в установчому договорі ОЕСР. Так, ст. 12 Конвенції твердить: «Організація має право встановлювати і підтримувати відносини з країнами, які не є членами ОЕСР, а також з іншими міжнародними урядовими та неурядовими організаціями».

1. *Підтримка зв'язків з іншими міжнародними організаціями із метою забезпечення ефективної співпраці та співробітництва з регіональними економічними організаціями.* Ця ознака правосуб'єктності ОЕСР є дуже важливою в умовах глобалізації економіки, коли дедалі більшого значення набувають співпраця як між державами, так і між міжнародними організаціями, що наділені компетенцією з цих питань. Крім того, треба наголосити, що таке співробітництво може здійснюватися як у формі укладання міжнародних договорів, так і у інших формах (взаємні консультації, вироблення спільних економічних стандартів, участь у роботі органів Організації як спостерігачів, спільна розробка міжнародних договорів та ін.)

2. *Співробітництво з країнами, які не є членами ОЕСР.* Організація активно співпрацює з державами світу, які не є членами організації, у рамках глобальних форумів, спеціалізованих регіональних програм тощо.

Так, нині регіональні програми ОЕСР охоплюють Африку, Євразію, Латинську Америку, Близький Схід і Північну Африку, Південно-Східну Азію та Південно-Східну Європу [16]. Таке співробітництво з країнами – не членами підкріплюється результатами багатопрофільних економічних досліджень, порівняльних експертиз і збору даних, які проводять відповідні органи ОЕСР на глобальному та регіональному рівнях. Такий комплексний підхід дає дер-

жавам змогу відстежувати сучасні тенденції світового економічного розвитку, виявляти нові глобальні виклики та консолідувати зусилля в напрямі поліпшення умов життя, а також здійснювати розроблення ефективних національних стратегій соціально-економічного розвитку.

По-третє, право прийняття та припинення членства в Організації. Можливість прийняття нової держави до складу ОЕСР передбачена в ст.ст. 16, 17, 21 Конвенції про Організацію економічного співробітництва та розвитку від 14.12.1960 р.

На відміну від таких міжнародних організацій, як Європейський Союз, СОТ, ОЕСР не запровадила жорсткі умови набуття членства, що пояснюється внутрішніми процесами реформування в Організації. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує створення у вересні 2016 р. Робочої групи з питань майбутнього розміру та членства в Організації (OECD WGM). Робоча група, відповідно, розробила науково обґрунтовану Схему для розгляду перспективних членів від 02.06.2017 р. [17], яка, з одного боку, спрощує процес прийняття рішення про вступ до ОЕСР, а з іншого – гарантує допуск лише дійсно достойних кандидатів³. Таким чином, нова стратегія розширення Організації свідчить, що ОЕСР стає глобальною МО, відкритою для нових держав-членів.

Необхідно зазначити, що ухваленню рішення про членство в ОЕСР передують схоже за процедурою ухвалення рішення про початок переговорів про вступ. Такі переговори тривають від одного до двох років і передбачають з'ясування готовності держави-кандидата прийняти зобов'язання щодо членства, включаючи відданість цілям та цінностям Організації: принципів демократії, плюралізму, верховенства закону, дотримання прав людини, наявності функціонуючої ринкової економіки. Після чого остаточне рішення про приєднання має бути прийняте односторонньо державами-членами ОЕСР (ст. 16 Конвенції).

Станом на сьогодні Організація економічного співробітництва та розвитку об'єднує 35 держав світу [18].

За ст. 17 Конвенції, держава-член Організації може припинити дію цієї Конвенції щодо себе шляхом подання відповідного повідомлення за 12 місяців до уряду-депозитарію. Під час отримання будь-якого документа про ратифікацію, прийняття або приєднання, або будь-якого повідомлення про припинення його дії, уряд-депозитарія має повідомити про це всіх членів та Генерального секретаря Організації (ст. 21 Конвенції). Фактів припинення членства на момент підготовки нашої статті не зафіксовано.

По-четверте, участь ОЕСР у міжнародному правотворчому процесі.

З метою досягнення своїх цілей Рада ОЕСР, відповідно до положень ст.ст. 5, 6 Конвенції та власних Правил Процедури 2013 р. [19], приймає два основних види офіційних документів: рішення (decisions) та рекомендації (recommendations).

Визначаючи юридичну силу актів міжнародних організацій, треба враховувати наявний у міжна-

² За погодженням з Радою, держави-члени Організації можуть фінансувати окремі програми та проекти шляхом виділення грантів.

³ Вступ до ОЕСР вимагає відповідності цілій низці критеріїв, які є обов'язковими і необхідними для держави, яка забажає вступити до МО. Серед яких: спільність підходів (Like-Mindedness), значимість на міжнародній арені (Significant Player), взаємовигідність (Mutual Benefit), глобальність (Global Considerations).

родно-правовій літературі підхід [20, с. 175], згідно з яким міжнародні організації є, насамперед, органами, що координують міжнародне співробітництво міждержавного характеру за допомогою нормативно-правових положень, що мають здебільшого рекомендаційний характер для держав-членів, що наближує їх до норм «м'якого» права (як приклад, правові акти статутних органів та деяких спеціалізованих установ Ради Європи, резолюції ГА ООН, рекомендації Міжнародної організації праці, Міжнародної морської організації).

Досліджуючи діяльність ОЕСР, теоретики міжнародного права характеризують акти, що приймаються в рамках ОЕСР, переважно як акти «м'якого» права. Так, за підрахунком Н. Бонуччі, до теперішнього часу в рамках цієї Організації прийнято більше 220 документів. Науковець зауважує: «За винятком близько тридцяти рішень та кількох міжнародних договорів, більшість правових інструментів ОЕСР лежать у сфері так званого «м'якого» права» [21, с. 247].

Основна причина необов'язкового характеру цих правових документів Організації – відсутність інституціонального механізму нагляду за виконанням актів ОЕСР. Разом із тим, незважаючи на свій юридично необов'язковий статус, міжнародно-правові документи ОЕСР встановлюють загальновизнані стандарти, наприклад, у сфері захисту навколишнього середовища, освіти, державного та корпоративного управління, оподаткування, діяльності транснаціональних корпорацій тощо, які в подальшому імплементуються у національне право шляхом внесення аналогічних за змістом норм до національного законодавства держав-членів Організації.

По-н'яте, ОЕСР фактично є не фінансовою, а «інтелектуальною» міжнародною організацією⁴.

Так, одним із найважливіших напрямів її діяльності є пошук даних та аналіз, що допомагає урядам сформулювати політику, яка буде реалізовуватися національними інституціями чи в рамках міжнародних домовленостей. Зокрема, одним із таких інструментів ОЕСР є проведення оглядів політик, що здійснюють країни у різних сферах державної політики⁵, та експертних досліджень із метою сприяння національним урядам у розробленні власних програм соціально-економічного розвитку.

З цією метою аналітичний центр Організації щороку публікує книжкові серії (OECD Book Series)⁶, наукові журнали (OECD Journals)⁷, звіти та аналітичні огляди (OECD Annuals & Outlooks)⁸ як держав-членів, так і не членів ОЕСР, серед яких на особливу увагу заслуговують: OECD Economic Outlook, OECD Economic Surveys, OECD Going for Growth.

Наприклад, у щорічнику OECD Going for Growth (ОЕСР. Прагнення до зростання) наводиться комплексна оцінка здійснюваних країнами економічних реформ, результативність боротьби з правопорушеннями в економічній сфері та корупцією, соціально-економічний рейтинг всіх держав-членів. В економічних оглядах OECD Economic Outlook, що виходять двічі на рік, аналізуються основні напрями та результати проведеної соціально-економічної політики як окремих держав-членів, так і не членів Організації (OECD Global Economic Outlook, June 2017). У серії OECD Economic Surveys, що виходить раз на рік, публікуються детальні дослідження економічного розвитку окремих держав (OECD Economic Survey of Iceland 2017, OECD Economic Survey of the Slovak Republic 2017, OECD Economic Survey of Belgium 2017 та ін.), де, крім питань макроекономічного характеру, розглядаються питання розвитку інших галузей: державного та корпоративного управління, бюджетної та фінансової політики, інноваційного сектора, освіти, охорони здоров'я тощо.

Варто зауважити, що підготовка цих публікацій була б неможлива без наявності потужної статистичної бази ОЕСР (OECD.Stat). Розвиток статистики, на нашу думку, є одним із пріоритетних напрямів діяльності цієї Організації. Статистична служба ОЕСР здійснює активну інформаційну діяльність, використовуючи сучасні засоби розповсюдження статистичних даних. Водночас формується та видається розгалужена система традиційних за формою статистичних публікацій, вагома частина яких присвячена питанням статистики національних рахунків, економіки, зовнішньої торгівлі, науково-технічного розвитку, медицини, освіти тощо як держав-членів, так і не членів Організації.

Найбільш змістовними статистичними виданнями Організації є щорічники OECD Factbook, OECD Main Economic Indicators, а також OECD Quarterly National Accounts, OECD Statistics Brief, OECD Statistical Insights тощо.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна дійти висновку, що правосуб'єктність ОЕСР як однієї з міжнародних міжурядових організацій складається з низки взаємопов'язаних елементів, які разом формують її міжнародно-правовий статус. Зокрема, вона включає в себе: договірну правоздатність, здатність вступати у зовнішні відносини з іншими суб'єктами міжнародного права, право прийняття та припинення членства в Організації, делектоздатність.

Водночас особливістю міжнародної правосуб'єктності ОЕСР, порівняно з іншими міжнарод-

⁴ ОЕСР на відміну від Світового банку, МВФ, МБРР та ін. фінансових інституцій не виділяє грошові кошти у тій чи іншій формі ні своїм членам, ні країнам, які з нею співпрацюють. За погодженням з Радою, держави Організації можуть фінансувати окремі проекти та програми шляхом виділення грантів та позик

⁵ Масштабна аналітична робота проводиться експертами ОЕСР в різних сферах. Це й інвестиції, освіта, пенсійна система, туризм, державне управління, екологія та транспорт, система медичного обслуговування, боротьба з корупцією, сільське господарство, регіональний розвиток, вирішення питань, пов'язаних із системою податкового адміністрування тощо.

⁶ Наприклад, OECD book series on Green Finance and Investment; Higher Education in Regional and City Development; Educational Research and Innovation, Corporate Governance; Nuclear Safety та багато ін.

⁷ Як приклад, OECD Journal on Budgeting; OECD Journal: Economic Studies; OECD Journal: Financial Market Trends; Nuclear Law Bulletin та ін.

⁸ Наприклад, OECD Communications Outlook, OECD Compendium of Productivity Indicators, OECD Economic Surveys, OECD Employment Outlook, OECD Environmental Outlook та багато ін.

ними міжурядовими організаціями, є те, що ключовим напрямом її діяльності є проведення комплексних аналітичних досліджень з актуальних проблем державно-правового розвитку та надання відповідних рекомендацій урядам держав-членів та третім країнам. Маючи потужні аналітичні та статистичні можливості, Організація здійснює моніторинг тенденцій, аналізує і прогнозує їх економічний розвиток, а також досліджує соціальні зміни або еволюційні процеси у торгівлі, навколишньому середовищі, сільському господарстві, технологіях, податковій системі, державному управлінні тощо. Як свідчить практика, результати такої діяльності сприяють розв'язанню низки про-

блем локального, регіонального та універсального характеру.

Іншою особливістю міжнародної правосуб'єктності ОЕСР є юридична сила рішень її керівних органів. Правові акти, прийняті в рамках Організації, не встановлюють жорстких зобов'язань для держав-членів. Разом із тим, незважаючи на свій юридично необов'язковий характер, вони на найвищому рівні концентровано відображають спільну політичну позицію учасниць цієї Організації щодо моделі їх бажаної поведінки з метою досягнення найбільш корисного результату з урахуванням найефективніших міжнародно-правових практик, у зв'язку з чим держави є зацікавленими в найповнішій імplementації приписів таких рекомендацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фельдман Д.И. Основные тенденции развития международной правосубъектности / Д.И. Фельдман, Г.Н. Курдюков. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1974. – 154 с.
2. Бородулина Л.П., Кудряшова И.А., Юрга В.А. Международные экономические организации: [учебное пособие] / Л.П. Бородулина, И.А. Кудряшова, В.А. Юрга. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Магистр: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 368 с.
3. Абашидзе А.Х. Право международных организаций: учебник для бакалавриата и магистратуры / Под ред. А.Х. Абашидзе. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 687 с.
4. Дунас О.І. Правовий статус міжнародних фінансових організацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / О.І. Дунас ; Львів. нац. університет ім. Івана Франка. – Львів, 2009. – 219 с.
5. Тарасов О.В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: [монографія] / О.В. Тарасов. – Харків: Право, 2014. – 512 с. (Бібліотека каф. міжнар. права Нац. юрид. ун-ту імені Ярослава Мудрого за ред. М.В. Буроменського).
6. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право: Основні галузі: [підручник] / [за ред. В.Г. Буткевича, В.В. Мицик, О.В. Задорожній]. – К.: Либідь, 2004. – С. 110–160.
7. Войтович С.А. Система та право міжнародних економічних організацій / С.А. Войтович // Український часопис міжнародного права. – 2002. – № 1. – С. 21.
8. Міжнародне право: [навч. посіб.] / [авт. кол.: М.В. Буроменський, І.Б. Кудас, А.А. Маєвська та ін.] ; за ред. М.В. Буроменського. – Київ: Вид-во «Юрінком Інтер», 2005. – 336 с.
9. Черниченко С.В. Теория международного права: в 2 т. / Черниченко С.В. – М.: Изд-во «НИМП», 1999–1999. – Т. 1. – 1999. – 336 с.
10. Вельяминов Г.М. Международная правосубъектность / Г.М. Вельяминов // Советский ежегодник международного права, 1986. – М.: Наука, 1987. – С. 77–97.
11. Convention on the organization for economic cooperation and development, Paris 14th December 1960: OECD Home / Paris. – 1965 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm>.
12. Лукашук И.И. Действие международных договоров: в 2 т. / И.И. Лукашук. – 2 т. – М.: Рос. акад. наук, Институт государства и права, 2004. – 482 с.
13. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. : Міжнародний документ від 01.10.1998 р. // Чикаго. – 1944 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_038.
14. Статут Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН : Міжнародний документ від 16.10.1945 р. // Квебек. – 1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c17.
15. Memorandum of Understanding between the International Labour Organization and Organization for Economic Co-operation and Development : OECD global relations / OECD Publishing // Paris. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oecd.org/globalrelations/48013743.pdf>.
16. Regional approaches: Africa, Eurasia, Latin America, Middle East and North Africa, Southeast Asia, South East Europe : OECD global relations / Paris. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/globalrelations/regionalapproaches/>.
17. Framework for the Consideration of Prospective Members, Meeting of the OECD Council at Ministerial Level Paris, 7-8th June 2017 : Report of the Chair of the Working Group on the Future Size and Membership of the Organization to Council / OECD Publishing // Paris. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/mcm/documents/C-MIN-2017-13-EN.pdf>.
18. OECD Members and partners : Current membership / OECD Publishing // Paris. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oecd.org/about/membersandpartners/>.
19. Rules of Procedure of the Organization, Paris October 2013 : OECD Home / OECD Internal Rules and Regulations // Paris. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oecd.org/legal/Rules%20of%20Procedure%20OECD%20Oct%202013.pdf>.
20. Шпакович О.М. «М'яке» право і міжнародні організації / О.М. Шпакович // Журнал «Публічне право». – 2011. – № 4. – С. 173–179.
21. Bonucci N. The OECD at Fifty: Some Observations on the Evolving Nature of an International Organization / N. Bonucci // The George Washington International Law Review. – 2011. – Vol. 43. – Pp. 239–254.